

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет педагогічної освіти та соціальної роботи
Кафедра соціальної роботи та педагогіки вищої школи

СИЛАБУС
нормативної навчальної дисципліни

ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

підготовки бакалавра
спеціальності 231 Соціальна робота
освітньо-професійної програми Соціальна педагогіка, соціально-виховна робота

Луцьк – 2022

Силабус навчальної дисципліни «Історія соціальної роботи» підготовки бакалавра, галузі знань 23 Соціальна робота, спеціальності 231 Соціальна робота, освітньо-професійної програми «Соціальна педагогіка, соціально-виховна робота»

Розробник: Бичук І.О., доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, кандидат філософських наук, доцент

Силабус навчальної дисципліни затверджений на засіданні кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи

протокол № 1 від 26 серпня 2022 р.

Завідувач кафедри:

Чернета С.Ю.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Денна форма навчання	23 Соціальна робота, 231 Соціальна робота, Соціальна педагогіка, соціально-виховна робота бакалавр	Нормативна
Кількість годин/кредитів 150 / 5		Рік навчання 3
		Семестр 5
ІНДЗ: є		Лекції 32 год.
		Практичні (семінарські) 32 год.
		Самостійна робота 76 год.
		Консультації 10 год.
	Форма контролю: екзамен	

2. Інформація про викладача

ППП Бичук Ірина Олександрівна

Науковий ступінь кандидат філософських наук

Вчене звання доцент

Посада доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи

Контактна інформація роб. тел. (0332) 24-12-01, Bychuk.Irina@vnu.edu.ua

Дні занять <http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi>

3. Опис дисципліни

1. Анотація курсу. Навчальна дисципліна «Історія соціальної роботи» націлена на поглиблене вивчення виникнення і розвитку форм соціальної допомоги та благодійності в Україні, закономірностей становлення вітчизняного інституту соціальної роботи. Досягнення окресленої мети становить суттєвий момент підготовки фахівців з соціальної роботи, оскільки дозволяє розглянути її розвиток в історичній перспективі; глибше зрозуміти причини, що призводять до виникнення і розповсюдження в суспільстві феномена соціальної підтримки та взаємодопомоги; познайомитися з вітчизняними традиціями громадського піклування та благодійності і допомагає оцінити їх роль в житті як російського, так і сучасного суспільства взагалі. У цьому зв'язку певну увагу приділяється розгляду соціальної роботи як феномена сучасного суспільства, основним сучасним концепціям і моделям соціальної роботи.

2. Мета і завдання навчальної дисципліни. Метою викладання навчальної дисципліни «Історія соціальної роботи» є засвоєння студентами широкого кола питань розвитку громадської думки, ідеології стосовно соціальної допомоги й підтримки, що закладені в основу відповідних законодавчих актів кожної епохи і практичної діяльності кожних громади, уряду, голови держави. Лише знання цієї історії дає змогу зрозуміти логіку змін у

соціальної політиці держави стосовно соціально вразливих верств населення, оцінити ефективність різних підходів до підтримки нужденних, уникнути помилок, яких припустилися наші попередники, і таким чином обґрунтувати найраціональніші шляхи системи соціального захисту населення в Україні та за кордоном.

Основними завданнями вивчення дисципліни є

- дати студентам уявлення про загальні історичні закономірності й особливості розвитку соціальної роботи в Україні і за кордоном;
- сформулювати цілісне бачення і активно-ціннісне ставлення до українського історичного минулого, традицій в галузі соціальної підтримки та взаємодопомоги;
- виявити критерії і можливі способи історичної періодизації основні етапи розвитку соціальної роботи;
- проаналізувати місце вітчизняної парадигми соціальної допомоги в контексті розвитку світової цивілізації, що складаються в різних регіонах моделей практики соціальної допомоги, соціального регулювання і контролю (на прикладі архаїчних суспільств, держав Стародавнього Сходу, Єгипту та Античності, країн середньовічної Європи, держав сучасного світу);
- сформулювати цілісне уявлення про соціальну роботу як феномені сучасного світу, проаналізувати міжнародно-правові норми і принципи соціальної роботи.

3. Результати навчання (Компетентності):

Загальні компетентності:

ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 6. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 7. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 10. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 11. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 13. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети

ЗК 15. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

Фахові компетентності:

ФК 2. Здатність прогнозувати перебіг різних соціальних процесів.

ФК 4. Здатність до аналізу соціально-психологічних явищ, процесів становлення, розвитку та соціалізації особистості, розвитку соціальної групи і громади.

ФК 15. Здатність взаємодіяти з клієнтами, представниками різних професійних груп та громад.

ФК 21. Здатність забезпечувати інклюзивні процеси, виявляти особливості та шляхи покращення життєдіяльності дітей та молоді з особливостями психофізичного розвитку й інвалідністю у соціальному середовищі.

ФК 24. Здатність організовувати і координувати волонтерську діяльність.

ФК 25. Здатність здійснювати соціально-педагогічну підтримку сімей та дітей з

урахуванням ключової ознаки вразливості, організовувати та проводити заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

Програмні результати навчання:

ПРЗ1. Здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами.

ПРУ 9. Забезпечувати інклюзивні процеси, виявляти особливості та шляхи покращення життєдіяльності дітей та молоді з інвалідністю у соціальному середовищі.

ПРАіВ 2. Критично аналізувати й оцінювати чинну соціальну політику країни, соціально-політичні процеси на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях.

ПРАіВ8. Демонструвати толерантну поведінку, виявляти повагу до культурних, релігійних, етнічних відмінностей, розрізняти вплив стереотипів та упереджень.

ПРАіВ. 10. Здійснювати волонтерську діяльність.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лек.	Практ.	Конс.	Сам. Роб.	Форма контролю/ Бали
Змістовий модуль І. Історія соціальної роботи з найдавніших часів до поч. ХХ ст.						
Тема 1. Предмет і завдання курсу «Історія соціальної роботи»	9	2	2		5	ПР/УО/2
Тема 2. Соціальне виховання і допомога у первісному суспільстві. Форми допомоги у слов'ян до Х поч.	10	2	2	1	5	ПР/УО/2
Тема 3. Соціальна допомога в суспільствах Стародавнього Світу	10	2	2	1	5	ПР/УО/2
Тема 4. Княжа та церковно – монастирська форми підтримки нужденних у Х – ХІІІ поч.	10	2	2	1	5	ПР/УО/2
Тема 5. Формування церковно-громадської системи соціальної допомоги в ХІV – ХVІІ ст. Система соціальної підтримки у часи Козацької республіки.	10	2	2	1	5	ПР/УО/2
Тема 6. Становлення державної системи благодійності у Західній Європі та Росії (ХVІ – сер. ХVІІІ поч.)	9	2	2		5	ПР/УО/2
Тема 7. Основні тенденції розвитку благодійності у Західній Європі, США та Росії (поч. ХVІІІ – ХІХ поч.)	10	2	2	1	5	ПР/УО/2
Тема 8. Соціальна допомога в Україні в поч. ХVІІІ – на поч. ХХ ст.	10	2	2	1	5	ПР/УО/2
Тема 9. Соціальна робота в українській громаді	10	2	2	1	5	ПР/УО/2
Тема 10. Розвиток державної системи допомоги дітям, військовослужбовцям	9	2	2		5	ПР/УО/2
Разом за змістовим модуль І	97	20	20	7	50	20

Змістовий модуль II. Історія соціальної роботи XX – поч. XXI ст.						
Тема 11. Соціальне забезпечення в СРСР (1917 – 1991pp.)	10	2	2	1	5	ПР/УО/3
Тема 12. Становлення соціальної роботи в незалежній Україні як системи	10	2	2	1	5	ПР/УО/3
Тема 13. Становлення та розвиток соціальної роботи в США	10	2	2	1	5	ПР/УО/3
Тема 14. Соціальна робота в країнах Європейського союзу	9	2	2		5	ПР/УО/3
Тема 15. Соціальна робота в країнах Азії. (Японська модель соціальної роботи. Система соціального захисту в Китаї та країнах арабо-мусульманського світу)	14	4	4		6	ПР/УО4
Разом за змістовим модуль II	53	12	12	3	26	16
Види підсумкових робіт						Бал
ІНЗД						4
Модульна контрольна робота № 1						30
Модульна контрольна робота № 2						30
Всього годин / Балів	150	32³	32³	10	76	100

Примітки: ^{1/} Moodle, Zoom – може застосовуватися одна з форм навчання або симбіоз у формі он-лайн лекцій для студентів з індивідуальним планом навчання або заочної форми навчання, а також для студентів, які мають пропуски з поважних причин та/або під час карантинних обмежень, відповідно до Положення про електронний курс навчальної дисципліни у Волинському національному університеті імені Лесі Українки.

^{2/} Форма контролю: ДС – дискусія, ДБ – дебати, Т – тести, ТР – тренінг, РЗ/К – розв’язування задач/кейсів, РМГ – робота в малих групах, МКР/КР – модульна контрольна робота/ контрольна робота, тощо.

³ У випадку набору студентів менше 15 (малокомплектна група) кількість аудиторних годин зменшується вдвічі, а кількість балів за практичне заняття збільшується вдвічі. Теми не розглянуті аудиторно опрацьовуються студентами самостійно.

5. Індивідуально науково-дослідне завдання (ІНДЗ)

Індивідуально-дослідне завдання (ІНДЗ) видається здобувачам освіти на першому занятті, і виконуються здобувачем самостійно у письмовій формі при консультуванні з викладачем. Вправи здобувач освіти вибирає самостійно, не більше 2. За виконання однієї вправи передбачено 2 бал. Максимальна кількість балів за ІНДЗ **4 бали**.

1. На основі пропонованої рекомендованої літератури письмово доповнити ключові поняття : соціальне виховання, соціальна допомога, соціальна робота, благодійність, філантропія.

2. Скласти таблицю «Благодійницька діяльність в Київській державі».

3. Зробити аналіз праць стародавніх мислителів про виховання (Демокрит, Сократ, Платон, Аристотель, Квінтіліан).

4. Скласти глосарій з освітнього компонента (20-30 термінів).

6. Завдання для самостійного опрацювання

В процесі навчання студенти вивчають рекомендовану літературу, виконують запропоновані навчальним курсом завдання. Даний розділ містить контрольні запитання з допомогою яких відбувається самоконтроль на етапі підготовки до практичних занять.

Перевірка повноти і якості виконання завдань, виконаних в рамках самостійної роботи, виконується в процесі практичних занять, співбесідах, індивідуальних консультацій.

1. Архаїчний період в історії соціальної роботи
2. Благодійність у державах Стародавнього Сходу
3. Виникнення братств як осередку соціальної допомоги
4. Виникнення соціальної роботи як професії в кін. XIX- поч. XX ст. (М.Річмонд, Д.Адамс, А.Саломон)
5. Виховання у творчості давньогрецьких та давньоримських мислителів. Висвітлення проблем соціальної допомоги
6. Волонтерство у соціальній роботі у незалежній Україні
7. Вплив Хрещення Русі на зміну моделі соціального захисту населення
8. Державна служба зайнятості у незалежній Україні
9. Діяльність Громад сестер милосердя (кін. XVIII - XIX ст.)
10. Діяльність радянської влади у вирішенні проблем дитинства
11. Діяльність Російської організації Червоного Хреста
12. Елементи соціального захисту в життєдіяльності слов'янських племен VI–X ст.
13. Недержавні організації соціальної роботи у незалежній Україні
14. Основні напрямки діяльності поштової служби в соціальній допомозі населенню у Швеції
15. Основні принципи профілактики соціальної допомоги в Німеччині
16. Основні форми допомоги і взаємодопомоги у стародавніх слов'янських громадах
17. Особливості князівського злидарелюбства у X–XIII ст.
18. Особливості психолого-педагогічної служби «Гайдєнс» у США
19. Особливості роботи молодіжних центрів подолання кризи у Швеції
20. Особливості соціального виховання на різних етапах первіснообщинного ладу
21. Особливості соціальної роботи в період Великої вітчизняної війни
22. Оформлення наукового етапу соціальної роботи у XIX ст.
23. Передумови зародження професії соціального працівника на початку XX ст.
24. Періодизація історії соціальної роботи за кордоном і в Україні
25. Перші кроки більшовицької влади у формуванні системи соціального забезпечення
26. Підходи світової науки до виникнення виховання як суспільного явища
27. Постанови соціальної роботи як професії у США та країнах Європи
28. Предмет і завдання курсу «Історія соціальної роботи»
29. Приватна благодійність в Україні (кін. XVIII – поч. XX ст.)
30. Приватна благодійність в Україні у XIV –п. п. XVII ст.
31. Причини поширення у всьому світі корпоративних фондів
32. Релігійні вірування про виховання моральних якостей та благодійність
33. Реформування системи опіки в епоху Просвітництва та розвитку нового суспільного устрою
34. Розвиток державної системи допомоги дітям в Російській імперії у XVIII – XIX ст.

35. Система соціального захисту громадян у сучасній Україні
36. Соціальна допомога в Галичині (на західноукраїнських землях) (кін. XVIII – поч. XX ст.)
37. Соціальна допомога військовим під час першої світової війни
38. Соціальна допомога на українських землях в Польсько-Литовську добу
39. Соціальна допомога у Західній Європі XVI - до сер. XVIII ст.
40. Соціальна політика більшовиків щодо селянства у 20 – 30 – х рр. XX ст.
41. Соціальна робота в Україні у XIV –п. п. XVII ст.
42. Соціальне виховання та суспільна опіка у Древній Греції та Римі
43. Соціальне забезпечення у Радянському Союзі
44. Соціальне обслуговування населення як мережа територіальних центрів і відділень у незалежній Україні
45. Соціальний захист за часів козаччини
46. Соціальні служби для молоді та дітей у незалежній Україні
47. Специфіка діяльності соціальних служб в Німеччині
48. Специфіка підготовки соціальних працівників в Ізраїлі
49. Стан і основні тенденції розвитку системи державного піклування у кінці XIX ст.
50. Становлення системи соціального захисту та соціальних служб у США
51. Суспільна опіка на територіях підросійської України (кін. XVIII – поч. XX ст.)
52. Сучасна система соціальної роботи за кордоном, її упредметнення, види і форми допомог
53. Сучасної системи надання соціальної допомоги в Україні
54. Теоретичні аспекти соціальної роботи та їх висвітлення у творах письменників княжих часів
55. Філантропічна діяльність Андрія Шептицького
56. Філософські школи античності про милосердя
57. Формування системи соціального захисту в Україні за нових політико-адміністративних та соціально-економічних умов.
58. Формування української радянської системи соціального захисту у 30 – х рр.
59. Християнська церква – головний суб'єкт соціальної допомоги в епоху середньовіччя
60. Церковно-монастирські форми опіки у X–XIII ст.
61. Соціальна робота в країнах Азії.
62. Японська модель соціальної роботи.
63. Система соціального захисту в Китаї та країнах арабо-мусульманського світу.

6. Політика оцінювання

Політика викладача щодо студента. Відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись в он-лайн формі за погодженням із викладачем дисципліни.

Політика щодо академічної доброчесності. Усі письмові роботи перевіряються на наявність плагіату і допускаються до захисту із коректними текстовими запозиченнями не більше 20%. Списування під час контрольних робіт та екзамену заборонені (в т.ч. із

використанням мобільних девайсів). Мобільні пристрої дозволяється використовувати лише під час он-лайн тестування.

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (-10 балів). Перескладання модулів відбувається із дозволу викладача за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

7. Підсумковий контроль

Підсумковий контроль знань проводиться для студентів у екзамену (1 семестр) визначеного навчальним планом у терміни, передбачені графіком навчального процесу, та в обсязі навчального матеріалу, визначеному силабусом дисципліни. Підсумковий контроль знань здійснюється у вигляді усної бесіди з викладачем (комісією викладачів) по тематиці навчальної дисципліни.

Нормативною навчальною дисципліною передбачено індивідуальне науково-дослідне завдання, яке оцінюється у 4 балів. ІНДЗ буде зараховуватися за опубліковану наукову статтю у фаховому виданні відповідно до Переліку наукових фахових видань України, статтю у закордонному науковому журналі (1 стаття = 4 бали); за участь у міжнародних або всеукраїнських наукових конференціях, семінарах, круглих столах, які будуть підтверджені опублікованими тезами доповіді (зараховується не більше 2 опублікованих тез доповідей, 1 тези = 2 бали); за участь у вебінарі, участь підтверджується сертифікатом (1 сертифікат = 4 бали). Тематика ІНДЗ повинна відповідати тематиці навчальної дисципліни.

Отримати екзамен студент може автоматично за сумою набраних балів. Для того, щоб отримати екзамен автоматично, студенту необхідно отримати не менше 75 балів за виконання Змістового модуля І, Змістового модуля ІІ, ІНДЗ, Модульної контрольної роботи № 1 та Модульної контрольної роботи № 2.

Отже, максимальна оцінка за 100-бальною шкалою є сумою оцінок за: Змістовий модуль І, Змістовий модуль ІІ, ІНДЗ, Модульна контрольна робота № 1, Модульна контрольна робота № 2 = 20+16+4+30+30 = 100 балів.

8. Шкала оцінювання

Оцінка в балах	Лінгвістична оцінка	Оцінка за шкалою ECTS	
		оцінка	пояснення
90–100	Відмінно	A	відмінне виконання
82–89	Дуже добре	B	вище середнього рівня
75–81	Добре	C	загалом хороша робота
67–74	Задовільно	D	непогано
60–66	Достатньо	E	виконання відповідає мінімальним критеріям
1–59	Незадовільно	Fx	необхідне перескладання

9. Рекомендована література

Основна

1. Бичук І.О. Історія соціальної роботи: методичні рекомендації з дисципліни. Луцьк: Вежа – Друк, 2015. 40 с.
2. Волонтерський рух в Україні : навч. посіб. для студ. спец. 231 «Соціальна робота» / [уклад. Л. В. Хоменко] ; Черкас. облдержадмін., Упр. освіти і науки, Комун. ВНЗ «Уман. гуманітар.-пед. коледж ім. Т. Г. Шевченка». Умань : Сочінський М. М. [вид.], 2019. 71 с.
3. Горілий А. Г. Історія соціальної роботи : навч. посіб. Тернопіль : Астон, 2004. 174 с.
4. Євтух М. Б. Соціальна робота в зарубіжних країнах : навч. посіб. / Євтух М. Б., Носко М. О., Грищенко С. В. Київ : Леся, 2016. 287 с.
5. Історія соціальної роботи / уклад. О. О. Кравченко, О. О. Матрос. Умань : ФОП Жовтий О., 2016. 69 с.
6. Історія соціальної роботи : навч.-метод. посіб. для студ. спец. «Соціальна робота» / В. В. Тихолоз ; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького, Навч.-наук. ін-т пед. освіти, соц. роботи і мистецтва, Каф. соц. роботи і соц. педагогіки. – Черкаси: ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2014. 407 с.
7. Історія соціальної роботи : навчальний посібник / уклад.: О. О. Кравченко, О. О. Матрос. Умань : РВЦ «Візаві», 2017. 117 с.
8. Історія, теорія і практика соціальної роботи в Україні: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / упор.: С. Я. Марченко, М. С. Кратінов, Л. Ц. Ваховський та ін. Луганськ : Альмаматер, 2005. 408 с.
9. Кубіцький С. О. Історія соціальної роботи в зарубіжних країнах : навчальний посібник. К. : ДАКККіМ, 2009. 298 с.
10. Савицький В. І. Історія соціальної роботи : навч.-метод. посіб. для студентів спец. «Соціальна робота» / В. В. Тихолоз ; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького, Навч.-наук. ін-т пед. освіти, соц. роботи і мистецтва, Каф. соц. роботи і соц. педагогіки. Черкаси : ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2014. 407 с.
11. Соціальна робота з безробітними людьми. Освіта для безробітних : підручник / [ред.]: Ян Голоніч, Петер Матишак, Марек Нікел. Ужгород : РІК-У, 2018. 261 с.
12. Соціальна робота з вимушеними переселенцями в сучасній Україні : монографія / Борисова О. В. [та ін.] ; Луган. нац. аграр. ун-т. Київ : Кондор, 2019. 465 с.
13. Соціальна робота у сфері зайнятості населення : конспект лекцій / [уклад. Я. С. Мудрий] ; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : ЧНУ : Рута, 2018. 175 с.
14. Стремєцька В.О. Історія соціальної роботи:методичні рекомендації до курсу. Миколаїв: Видавництво МДГУ ім. Петра Могили, 2004. 75 с.
15. Фурман А., Підгурська М. Історія соціальної роботи. Тернопіль : ТНЕУ. 2018. 174 с.

Допоміжна:

1. Вступ до соціальної роботи: навчальний посібник / за ред.. Т.В. Семигіної, І.І. Миговича. Київ: «Академвидав», 2005. 303 с.
2. Соціальна робота (теорія і практика): підручник. К.: Каравела, 2009. 368 с.
3. Теорії і методи соціальної роботи: підручник / за ред.. Т.В. Семигіної, І.І. Миговича. Київ: «Академвидав», 2005. 327 с.
4. Лукашевич М.П., Семигіна Т.В. Соціальна робота (теорія і практика): підручник.

Київ: Каравела, 2011. 368 с.

5. Рощина Л.О. Формування радянської системи соціального забезпечення у 20-30 роки ХХ ст. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2010. № 2. С. 3-7.

6. Слезанська, Г., Поліщук, В. Соціальна робота в громаді за кордоном: історія та сучасні тенденції розвитку. *Social Work and Education*. 2019. Vol. 6, No. 4. Ternopil-Aberdeen. pp. 390-407.

7. Пейн М.Сучасна теорія соціальної роботи: пер. з англ. К., 2000. 456 с.

Інформаційні ресурси

1. Державна служба зайнятості: офіційний веб-портал. URL: <https://www.dcz.gov.ua/>

2. Державна служба статистики України: офіційний сайт державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Ліга соціальних працівників України. URL: <http://ligasocial.org.ua>

4. Міністерство соціальної політики: офіційний веб-портал. URL: <https://www.msp.gov.ua/>

5. Соціальна робота в Україні: теорія і практика: науково-методичний журнал. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>

6. Інститут демографії та соціальних досліджень Національної академії наук України. Режим доступу : <http://www.idss.org.ua/>